

УДК 655.41 "1933-1939"

ПІРКО МАРІЯ,

аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА МІСІЯ "УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ" ІВАНА ТИКТОРА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ІДЕОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНЦІВ

У статті розглядається книжкова серія "Українська Бібліотека" як культурно-просвітній та національно-виховний проект видавничого концерну Івана Тиктора "Українська Преса", який реалізовували протягом 1933-1939 рр. На основі художніх творів серії, літературних рецензій та заміток на шпальтах періодичних видань, автор пропонує періодизацію фонду бібліотеки, аналізує роботу науково-редакторського колективу, мистецько-композиційну складову цих книжечок та обґрунтовує їхню роль у національно-ідеологічному просторі українців.

Ключові слова: Іван Тиктор; книжкова серія "Українська Бібліотека"; концерн "Українська Преса"; національно-ідеологічний простір.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Серед діячів української культури ХХ ст. помітне місце займає постать Івана Тиктора, ім'я якого й сьогодні мало відоме українському загалові. Однак у доволі скрутних бездержавних обставинах йому вдалось розвинути велике професійне видавництво "Українська Преса", реалізувати й поширити книжковий проект морально-виховного й національного характеру "Українська Бібліотека".

Актуальність теми зумовлюється недослідженістю проблеми, що пояснюється тривалим вимушеним замовчуванням багатьох аспектів культурного життя українців у зв'язку з політикою радянського й польського урядів. Інформацію про книжковий додаток часопису "Наш Прапор" знаходимо в наукових працях Б. З. Якимовича [49], Є. Яворівського [48], Л. О. Івасенка [15], З. І. Наконечної [34], О. І. Думанської [12], Н. В. Зелінської [4], І. А. Мельника [29, 30] й інших [5]. Але згадані автори лише в загальних рисах знайомлять читачів з "Українською Бібліотекою". Детальніше розглядали продукцію концерну філологи [16, 47], літературознавці [9] та журналісти [42], проте увагу вони концентрували в основному на біографії письменників, ідейно-стильовій композиції творів, характеристиці образу головних героїв та аналізі багатства художньої мови автора. Поодинокі згадки про видавничу серію з'являлися на шпальтах міжвоєнних періодичних видань ("Наш Прапор", "Новий Час", "Діло", "Обрій"), а плеяда літературних критиків написала рецензії на опубліковані І. Тиктором твори в літературно-науковому часописі "Дзвони".

Мета статті - дослідити видавничу серію "Українська Бібліотека", культурно-просвітницьку місію "95 грошових" книжечок Івана Тиктора. Зокрема, задачею публікації є оцінка значущості появи цього проекту в національному та ідеологічному просторі українців.

Виклад основного матеріалу. Редактори часопису концерну "Українська Преса" постійно звертали увагу на скрутне становище українського книговидання, пояснювали значення книг у житті суспільства й спонукали до інтелектуального розвитку українське населення: "Хто хоче бути... добрим прикладом для загалу, той

хіба мусить мати якісь духовні інтереси, мусить мати якийсь зв'язок з книжкою" [35, с. 5], "Тривалий скарб - це добра книжка" [36, с. 8].

Серія "Українська Бібліотека" виходила як щомісячний додаток до часопису "Наш Прапор" протягом 1933-1939 рр. Загалом вийшло 80 частин, які можна поділити за періодами формування української державності:

1. Княжа доба (від найдавніших часів до XIV ст.)
2. Козацько-гетьманська доба (друга половина XV ст. - кінець XVIII ст.)
3. Новітній період (XIX-XX ст.).

Окремим блоком варто виділити гумористичну літературу та філософсько-психологічні твори.

Період княжої доби на сторінках книжкової серії відтворено в літописних та художніх працях.

Особливості життя стародавніх слов'ян, їхні заняття, боротьбу за існування, релігійно-обрядові традиції на основі переказів та легенд відображає Роман Леонтович у творі "Звенислава", а добу Київської Русі, міжкнязівські чвари й політико-адміністративне роздроблення руських земель - у повісті "На прю".

Про княжу добу українські літератори написали не один художній твір. Так, на сторінках "Української Бібліотеки" опубліковано історичні повісті "Опанас Тятива" Сергія Даушкова, "Дмитро Дедько" Івана Филипчика, "Проти закону" Володимира Бірчака, "Князь Сила-Тур" Володимира Островського.

Історія Київської Русі, Козаччина і загалом мальовнича Україна приваблювали не лише українців, а й представників інших національностей. З поміж них і Василь Михеїв (Михеєв) - "родовитий москаль" й автор повісті про славетний час для русичів, коли нова віра, християнство, входила у світ язичництва та перероджувала його на нових релігійних і моральних основах. У передмові до історичного твору "Мара" ініціатори видавничої серії зазначали, що "кожний твір, який впроваджує нас в українську князівську добу, особливо цінний і цікавий. Ось цим пояснюється факт, що редакція "Української Бібліотеки" відгребала зі старих річників московського журналу "Нива" мало відому повість мало відомого автора - і подає її тут у перекладі українському громадянству" [32, с. 4].

Умови формування Галицько-Волинської держави й життя князя Романа Мстиславовича майстерно відображені в повісті Катрі Гриневичевої (Катерина Гриневич) "Шестикрилець". У творі, який складається з циклу оповідань зі спільними ідеєю та героєм, змальовано події кінця XII - початку XIII ст., коли Роман Мстиславович об'єднав Галицьке князівство з Волинським. Ця повість спирається на історичні джерела й тогочасні праці М. Грушевського, М. Кордуби, Д. Зубрицького та інших. Авторка виробила власний стиль письма, у якому прозорий сюжет історичної розповіді заступають незвичайні художні засоби, досить заплутані синтаксичні конструкції та збагачена давньоруською лексикою, дещо архаїзована мова. Відомий критик Остап Грицай про історичний твір письменниці відгукується так: "Мініатури, розмальовані на золоті старих традицій народу... так любячо, з таким чуттям для мистецької краси і з таким гідним признання знанням рідної старовини" [14, с. 174], а публіцист Михайло Демкович-Добрянський писав, що "видання цієї книги - це справжнє культурне діло" [27, с. 59]. Натомість Михайло Рудницький, журналіст, літературознавець, негативно відгукнувся про "Шестикрилець", висловивши думку, що його авторка "не знає старовини й історичного духу епохи", а мова твору потребує негайних виправлень [10, с. 57-58]. Через таку некорисну рецензію К. Гриневичевої й не отримала літературної премії. Публікація історичної повісті "Шестикрилець" у 35 частині "Української Бібліотеки" була першим виданням твору авторки, яке, на превеликий жаль, редакція скоротила до стандартизованої величини¹.

Історичним джерелом згаданої вище повісті є, власне, Галицько-Волинський літопис. Уперше літературною українською мовою його переклав Теофіл Коструба в 1936 р. Тоді ж він був опублікований у 43 і 44 томах книжкової серії. Як бачимо, автор не прагнув якнайточніше передати текст оригіналу, наситити його важкими для сприйняття примітками та поясненнями, оскільки вірив, що його переклад "призначений, очевидно, не для фахівців, а для масового читача" [8, с. 3]. Теофіл Коструба, як історик та літературознавець, для цієї роботи використовує львівське коментоване видання літопису А. Петрушевича [7] та працю М. Грушевського [11, с. 15], у якій критикує хронологічний виклад подій Іпатського списку (кодексу), а рекомендує звертатись до Хлебниковського та Погодінського списків. Але Т. Коструба підійшов до вирішення цього питання з іншого боку: він зробив переклад Галицько-Волинського літопису на основі Хлебниковського кодексу з використанням опису подій із Іпатського, які пропущені або перекручені в першому, а хронологію подає за М. Грушевським. Крім цього, переклад доповнюють коментарі Т. Коструби, яких немає в оригіналі, для кращого розуміння тексту. Наприкінці другої частини Галицько-Волинського літопису є пояснення імен лише визначних осіб та племен (86 слів), через обмежену кількість сторінок друку, а також найважливіші помилки.

Дуже цікаві новітні студії над Галицько-Волинським літописом провів доцент Львівського національного університету ім. І. Франка Назар Федорак [44].

Наступним літописом є "Повість временних літ". Перший в українській літературі переклад твору в 1938 р. здійснив Василь Пачовський - редактор, поет, історіограф, педагог, а в 1939 р. "Повість..." опублікували у 79 та

80 частинах "Української Бібліотеки". Переклад опрацював Т. Коструба, в окремих місцях наблизивши його до оригіналу, а також доповнив поясненнями та примітками. Ця праця є чималим внеском у розвиток історичної науки, оскільки завдяки В. Пачовському читачі мають змогу прочитати договори Олега, Ігоря та Святослава з Візантією українською мовою.

Чільне місце науково-редакторський колектив книжкової серії приділив добі українського козацтва, гетьмануванню Богдана Хмельницького, національно-визвольній війні та наступу Московії на українську державність. Майстерно поєднали ці події в історичних повістях та оповіданнях Павлин Свенціцький (Павло Свій, Павло Стахурський, Данило Лозовський) "Степові оповідання"², В'ячеслав Будзиновський "Гримить", Семен Ордівський "Багряний хрест: Повість із 1657 року", "Срібний череп". Продовженням історичної трилогії С. Ордівського є "Чорна ігумена: Повість із XVII ст.", в якій автор описує маловідомі українському загалові часи гетьманування Івана Виговського.

Григор Лужницький (псевдоніми С. Ордівський, Б. Полянч, Л. Нигрицький) став першим автором типових сенсаційних повістей із детективно-пригодницьким сюжетом [3, с. 313]. У редакторській передмові до книги творчість письменника охарактеризовано таким чином: "В його повістях історія, це не тільки факти, події, минуле, але також і таємне, невідоме. Ордівський не спинюється на подіях, не старається пояснити історичними, відомими фактами, чому воно сталося так, а не інакше..., але старається збагнути те, про що так мало пишуть історики, що закриті звичайно перед нами, тайною документів" [39, с. 4].

Заслуговує на увагу оповідання І. Крип'якевича (псевдонім І. Горишівський, Іван Петренко) "Під прапори Хмельницького", яке з історичних творів серії за 1933 р. С. Лишкевич уважає найбільш достовірним [21, с. 530]. Автор насичує твір реальними фактами та персонажами, широкими описами історичних подій, особливо побуту й культури Галичини, а також щирою любов'ю населення до рідного краю. І. Крип'якевич належав до когорти знаних дослідників військової історії, тому в оповіданні "Під прапори Хмельницького" він узагальнив стратегію й тактику ведення бойових дій козацтвом, зобразив вигляд рухомого козацького табору та проаналізував оригінальну систему організації розвідувально-дозорної служби.

У 1994 р. Б. З. Якимович упорядкував гостросюжетні повісті й оповідання на історичну тематику академіка І. Крип'якевича у співпраці із сином дослідника Романом Крип'якевичем та Антоніною Антонець під назвою "Було колись в Україні", а також додаток - "Словничок малозрозумілих слів" [20]. Через десять років і самі твори, і словничок перевидав Роман Крип'якевич у книзі "Пригоди малих козаків" [19].

Волелюбність та незламність українського народу підтверджували опришківський (Галичина, Буковина, Закарпаття) та гайдамацький (Правобережна Україна) рухи у творах Василя Радича "Максим Залізняк", Григорія Смольського "Олекса Довбуш" та інших. Недаремно видавничу серію "Українська Бібліотека" редакція розпочала з історичної повісті Данила Мордовця (Данила Лукича, у російській виданнях Д. Мордовцев) "Гайдамаки". Автор належав до письменників українського

¹ У 1936 р. львівське видавництво «Обрій» опублікувало друге, повне видання праці «Шестикрилець, історичні нариси» Катрі Гриневичевої обсягом 184 сторінки.

² У Львові вперше видані в 1871 р. польською мовою «Orowieści stepowe». В оригіналі першодруку чимало українських слів-відповідників, а поміж мовними аналогами різняться і композиційна побудова.

походження, які думками та мріями були зі своїм народом, але свою працю поклали для збагачення чужої культури³. У листі до Омеляна Огоновського від 2 грудня 1886 р. Д. Лукич написав автобіографічну записку українською мовою і "перечень того, що мною написано по-українськи. Як бачите небагато!...Зато "московською мовою" мною написано безсовесно много - даже стыдно перечислять" [1, арк. 75]. Д. Мордовець побудував твір на основі власних двотомних студій "Гайдамачина", де описав події гайдамацького руху від зародження до його апогею - Коліївщини. Назагал письменник написав понад 30 творів на українську тематику.

У пресі та літературі зустрічаємо різні відгуки про автора і його роботи. Так, повість "Гайдамаки" критик С. Лишкевич не вважав історично важливою для українців, а швидше твором промосковської орієнтації та рекомендував читачам і літераторам її "рішуче осудити й збойкотувати" [21, с. 529].

Головним завданням "Української Бібліотеки" було масове поширення "національно-освідомлюючої й виховної лектури, звертаючи перш за все пильну увагу на історичні та побутові повісти, романи й оповідання з українського життя в минулому й сучасному" [33, с. 124]. Ось чому важливим є згадати працю Юрія Косача "Сонце в Чигирині", яку нагородили літературною премією в 1934 р., а в журналі "Дзвони" зазначалося: "У висліді вийшла річ у нашій історичній повісті досі нечувана: повна гармонія між способом вислову й духом часу, повне опанування не лиш історичних фактів, але головно духової атмосфери й стилю епохи" [25, с. 578]. Основна тема роботи - підготовка майбутніми декабристами повстання 1825 р. Герої Ю. Косача, представники українського дворянства, будують плани антицарської революції на досвіді західних країн, що дозволило авторів висвітлити події на українських землях у загальноєвропейському контексті. Історичні факти автор наситив картинами із життя інтелігенції: побут дворянської родини Горленків, сцена в палаті українського аристократа Василя Капніста тощо. Повість "Сонце в Чигирині" складається з 14 розділів, які композиційно немовбито відсторонені один від одного - кожен з них репрезентує автономний твір. Це була лише перша частина великої художньої повісті про декабристів в Україні. Але завдяки деталізації та натхненній праці Ю. Косача вони формують цілісну картину історичної епохи.

Перша половина ХХ ст. кривавим спогадом виринає в пам'яті кожного українця. Чимало документів протягом війни підписали українські політики, багато історичних нарисів, джерельних матеріалів опублікували дослідники, однак спогади очевидців бойових дій та повоєнних кампаній залишаються винятково цінним джерелом, яке відтворює реалії того часу, допомагаючи глибше проникнути в певну історичну епоху та відчувати бойовий дух українських патріотів. Недаремно в передмові до твору В. Бояринича "Кривавий шлях, 19.XII.1918.-15.V.1919: П'ять місяців боїв III куреня 24 п. п. ім. гетьмана П. Дорошенка за Львів" Л. Нигрицький зазначає: "Спомини - це дзеркало, може й не завжди вірне, але постійно щире та ясне - одного уривка життя, одного маленького кусника цього великого й широкого шляху,

³ Більшу частину свого життя провів у Саратові, де й познайомився з М. Костомаровим. Ще в університетські роки захоплювався історією та культурою своїх предків, знайомився з творами українських класиків, писав рідною мовою, а згодом, через жорстоку політику царського уряду, як він сам згадував «кинув рідну мову й став писати по-московськи. Больше 20 літ я не писав по-українськи, и тільки в же в 1881 р. написав...».

яким верстає нація до своєї цілі. Спомини є неначе одним з численних смолоскипів, що освічують минулий, пройдений шлях, часто нерівний, покритий гудами, болотистий, повний ям і вибоїв. І ті, що пройшли цей шлях, залишаючи по собі кров і смерть, неначе звертаються до нас зі словами: ми сповнили свій обов'язок, кусник нашого шляху ясно-освічений, ви знаєте, де лежить небезпека, ви знаєте, чого треба берегтися - ідуть в дальшу путь..." [2, с. 3].

Саме тому на сторінках "Української Бібліотеки" вперше були опубліковані мемуари Василя Бояринича "Кривавий шлях...", Варфоломія Євтимовича "Військо йде", Володимира Калини "Курінь Смерти У.С.С.", Івани Нестора "Залізні роки", Віктора Андрієвського "Три громади", М. Михайлика "За стрілецьку славу" та Євгена Яворівського "Вождь 100000-ної армії..."

Заслуговує на увагу праця В. Волицького (псевдонім В. Бояринич), рядового солдата, який добровольцем вступив до III куреня 24 п. п. ім. гетьмана Петра Дорошенка⁴. В основі твору "Кривавий шлях..." - записи із воєнного щоденника самого автора й нотатника поручника Петра Кривоносоюка, ад'ютанта куреня та команданта відділу скорострелів. Нотатки В. Волицький розпочав писати ще 1928 р. Окремі моменти бойових дій на стрийському Підкарпатті та у Василькові на Київщині, призабуті або невідомі авторові, уточнював під час особистих зустрічей із П. Кривоносоюком. Деяку інформацію розповів колишній поручник того ж куреня Василь Юрченко, який у 1928-1929 рр., як і він, мешкав в Академічному Домі у Львові, студіюючи тоді науку в "Торговельній школі" Товариства "Просвіта" [6, с. 5].

Фрагменти спогадів про бойові дії III куреня 24 п. п. ім. гетьмана П. Дорошенка В. Волицький публікував у львівському часописі "Новий Час" під псевдонімом Василь Бояринич. Згодом автор доповнив свою працю матеріалами, які отримав, листуючись із колишніми старшинами куреня: сотником Данилом Бізанцом, що був третім із ряду командиром куреня, з поручником Степаном Слюсарчуком, поручником Володимиром Феданковим, четарем Василем Максимцем, хор. Климом Царуком та матеріалами, якими щедро поділився колишній булавний старший десятник Василь Ілашук [6, с. 6]. І лише в 1936 р. скорочений варіант спогадів В. Волицького вперше надрукували в 41 томі "Української Бібліотеки"⁵.

Цікавими є спогади підстаршини УСС М. Михайлика, який не боявся гострої критики правлячої верхівки, а детально старався передати все, що пережив упродовж 1919-1920 рр., коли віддані українські сини й дочки "без застережень щиро та вірно сповняли свій кривавий, - але солодкий обов'язок супроти батьківщини" [31, с. 4-5].

Автор спогадів "Курінь Смерти У.С.С...", Володимир Калина - фронтовий старшина першого куреня УСС, що особливо відзначився хоробрістю та боекзатністю під час боїв за Підзамче, Вовчухівської кампанії, бойо-

⁴ У цей час Василь Волицький навчався в приватній гімназії в Рогатині. Під керівництвом директора гімназії проф. Михайла Галуциньського та вчителів, що були резервовими старшинами австрійської армії, він проходив нічні військові навчання на полях Рогатина, а в жовтні 1918 р. поглибив їх у приватній гімназії в Городенці, вступивши до таємного учнівського гуртка. Після встановлення української влади у Львові, у листопаді 1918 р., гурток брав активну участь у роззброєнні військовиків місцевої станиці Городенки.

⁵ Розгорнутий і доповнений варіант спогадів В. Волицького видали в книжковому проекті канадського видавництва «Гомін України» в Торонто в 1963 р. під назвою «На Львів і Київ».

вих дій під Бережанами, за що й отримав назву "Курінь Смерті". Його представники носили на шапках-мазепинках чорний трикутник під Тризубом [46, с. 194], однак у мемуарах не наведено спосіб розміщення й опис цього знаку. Чимало окремих боїв або кампаній автор описує детально, без суб'єктивізму, не опускаючи деталей, згадає прорахунки власні та своїх товаришів, але не вказує їх загального значення для українсько-польської війни. З цього приводу М. Демкович-Добрянський у рецензії на публікацію цієї книги зазначає: "...Але за те, не можна йому робити закиду, бо він такого завдання собі не поставив" [26, с. 170].

У середині книжки, між III і IV розділами, немає частини оригінальних спогадів через "редакторські ножиці" видавництва. Справедливо зазначити, що історичний вступ М. Голубця та додатки наприкінці тексту разом складають 36 сторінок, на яких можна опублікувати "вирізані" мемуари автора.

У загальних рисах висвітлено події Першої світової війни, від мобілізації в 1914 р. до закінчення 1922 р., у спогадах Нестора Іванина, сина бідного селянина із с. Карів Сокальського повіту. У 1916 р. автор потрапив до російського полону. Згодом, зневірившись у роботі вчителя історії, він написав працю "Залізні роки", заброньовану радянською владою. Завдяки старанням редакції "Української Бібліотеки", книгу опублікували в листопаді 1937 р.

Другий рік "Української Бібліотеки" редакція розпочала із праці Івана Ольбрахта (Земана Каміла) "Розбійник Микола Шугай". Роман чеського письменника - це твір із життя українського Закарпаття. Головний герой Микола Шугай наприкінці Першої світової війни утік із фронту й до 1921 р. сіяв страх серед населення, грабуючи його. Згодом його постать оповили легенди, бо, як і Довбуш, "у багатих брав, а нікого не вбивав, хіба зі справедливої пімсти або у власній обороні" [23, с. 12]. Роман І. Ольбрахта отримав схвальну рецензію від чеських критиків та населення країни, державну літературну нагороду 100.000 кч (*чеських крон - М. П.*) [Там само, с. 12], а журналіст Назар Гнатюк охарактеризував його "як твір мистецтва" [38, с. 25]. У творі переплітаються суспільні проблеми мешканців Закарпаття з національною ідеєю, а вияв вони знаходять в упертій боротьбі "дурного" Шугая проти системи.

1934 ж року, у видавничій серії опублікували "Замок у Карпатах" Жуля Верна (перед назвою підпис Жіль Верн) у перекладі з французької Марка Вовчка, яка особисто була знайома із письменником. Йй випала честь першою познайомити українського читача з пригодницькими та науково-фантастичними романами Жуля Верна.

У 1938 р. вийшла друком і повість визначного італійського письменника, критика й режисера Меано Чезаре "Серця на грані" (в оригіналі "Quest'opera Arianna"), присвячена Младі Липовець⁶, у перекладі фольклориста, письменника, перекладача Михайла Островерхи. М. Чезаре радів такій події, що його працю "зможуть українці читати у своїй найшляхетнішій і гарній мові" [28, с. 5] та гордиться Великим Кобзарем - Тарасом Шевченком, творчість якого він представив італійському народу.

У 1934 р. Товариство письменників і журналістів ім. Івана Франка нагородило літературною премією твір Галини Журби (Галини Домбровської) "Зорі світ заповідають..." [41, с. 6], який вийшов десятою книжкою "Ук-

раїнської Бібліотеки". В основі повісті - картина дореволюційного побуту волинського села, лихоліття Першої світової війни та прихована українська ментальність волинян. Ця робота отримала чимало позитивних відгуків та рецензій. У журналі "Дзвони" С. Лишкевич писав, що "це перлина нашої белетристики" [21, с. 531], М. Голубець у післямові до твору: "Галина Журба запалила ті зорі, що світ заповідають на наших очах" [13, с. 128].

Завдяки видавництву І. Тиктора світ побачила й перша частина великої епопеї Г. Домбровської "Хроніка одного села", яку за життя письменниці більше не перевидавали⁷.

Окремі згаданих вище книжок, події XIX - XX ст. висвітлювали у своїх творах Микола Голубець "Вчорашня легенда", Василь Кархут "Вістря в темряві", Улас Самчук "Марія", Остап Білозерський "Напередодні", Григорій Косинка "Темна ніч та інші оповідання", Б. Полянчик "Стріл у ночі", Зіновій Кудей "Гуцульська Республіка", Р. Савчак "На розпутті", Іван Садовий "Танок смерті", Петро Франко "Від Стрипи до Дамаску", Андрій Чайковський "Перед зривом", Василь Щурат "Історичні пісні", Борис Швед "Поліщуки", Євген Яворівський "Заки море перелечу", Єронім Хиляк "Лемківська доля". Історичні факти, соціально-політичні проблеми, авторські домисел, гуцульські й польські традиції, різноманітні художні засоби та картини писані реальним життям, а не уявою, майстерно переплетені в цих працях.

Окремий блок "Української Бібліотеки" - найцікавіші гуморески Остапа Вишні, Едварда Козака, Михайла Бондаренка, Галактіона Чіпки та інших упорядкував у 33 частині книжкової серії "Усмішки" Євген Юлій Пеленський.

У деяких художніх творах автори зосереджують увагу на змісті людського життя, на психологічних, філософських та морально-етичних проблемах. Роботам Осипа Туряньського "Син землі", Миколи Голубця "Гей, видно село...", Івана Керницького "Святоіванські вогні", "Мій світ", Франца Коковського "Людська вдячність та інші веселі оповідання", "За землю", Й. Підляшецького "Пригоди Шума", Івана Садового "Безіменні плугатарі", Василя Ткачука "Сині чічки", Богдана Нижанківського "Вулиця", Василя Гренджі-Донського "Ілько Липей: Карпатський розбійник", Олени Ржепецької "Вічне полум'я", Леоніда Мосендза "Людина покірна", "Відплата", Василя Королева "Милосердний Самарянин", Марії Остромири "У вирій", Михайла Романишина "Занедбана земля", Богдана Ковалю "Жорстоке щастя", "Оповідання прадіда" властива легка й водночас прониклива мова, "життєрадісний оптимізм" та болючі переживання, реальні картини й політ уяви. Так, у повісті М. Остромири "У вирій" уважний читач знаходить "довжелазні міркування на теми життя, на те, до чого треба братися, щоб заслужити собі почесне ім'я серед громадянства" [40, с. 3]. Р. Савчак у праці "На розпутті" піднімає актуальну та життєву проблему родинних відносин, а Л. Мосендз у творі "Людина покірна" змушує задуматись про любов до рідної землі, про її історичне минуле, українську еміграцію, денаціоналізацію та "покірність" нашого народу.

Іван Тиктор дбайливо ставився до кожного видання, піклувався про оформлення та рекламу, пильнував, щоб книжки його численних серій виходили вчасно, чим здобув пошану і серед своїх читачів, і серед інтелігенції Галичини. "Досягненням видавництва У. Б. є якраз це,

⁶ Млада Липовець - журналістка, дослідниця, перекладачка й відома співачка. Разом із Меано Чезаре займалась перекладами творів Т. Шевченка італійською мовою.

⁷ Повість «Зорі світ заповідають...» Галини Журби перевидали аж у 2011 р. в м. Рівне за ініціативою письменника з Рівненщини Євгена Шморгуна.

що воно пішло назустріч тим підвищеним вимогам нашого читача, які він під теперішню пору почав ставити до книжки. Попри це слід ствердити, що У. Б. вспіла вже виховати для своїх книжок читача, що досі був байдужий для книжки взагалі" [17, с. 6], - писав В. Ковальчук у щоденнику "Новий Час".

Художньо-технічним оформленням книжкової серії займалися Едвард Козак - карикатурист, гуморист і маляр, Павло Ковжун - графік і маляр, Олекса Новаківський - маляр, педагог, Святослав Гординський - маляр, графік, Юрій Кірієнко, Микола Бутович - графік, ілюстратор і декоратор книжок, Роберт Лісовський, Іван Іванець - маляр і графік, ілюстратор. Стиль і життєвий характер митців по-різному відображались у їхніх роботах, особливо в "мистецьких двобарвних обгортках" видавничої серії. Головне завдання художників для оформлення нових томів - передати через поєднання двох кольорів (чорно-зелений, біло-червоний тощо) зміст та ідею твору, викликати гострі емоції та зацікавленість до ще не прочитаної праці.

Пензлю Е. Козака (псевдоніми Еко, Мамай, Майк Чічка) належить понад 60 ілюстрацій на обкладинках книжок "Української Бібліотеки". У його малюнках домінує лагідний гумор і композиційна легкість, характерні декоративні, часто народної тематики елементи. Так, на палітурці "Галицько-Волинського літопису" (червоний і чорний кольори на світлому тлі) мистець у центрі композиції зобразив сидячого писаря, який веде літописання на сувої, його погляд спрямований на читача. А в другій частині повісті Бориса Шведа "Поліщуки" на обкладинці (кольори: глибокий синій і теплий жовтий) зображений старий чоловік, який у нічну пору доби перепливає річку на човні.

Роботи М. Бутовича характеризують оригінальна манера поєднання тематики з народною побутовою, фольклорною й міфологією, гротеск. Тому й на палітурці повісті "Шестикрилець" К. Гриневичевої зображений воїн із крилами на коні на тлі чорно-червоних хмар; з мечем у правій руці, а погляд спрямований у далечінь.

У низці видань І. Тиктора вміщено портрети авторів, що є для нас особливо цінним, позаяк зображення деяких з них збереглося лише в цих книжках. Характерна ознака його публікацій - еклібрик - у ромбі по мистецьки розміщені одна під одною літери "У" і "Б" у вигляді монограми. Розміщували його на титульній сторінці та на звороті другої обкладинки. Еклібрик засвідчував приналежність книжки до видавничої серії "Українська Бібліотека".

У роботі над виданням І. Тикторіві допомагали: Микола Голубець - публіцист, поет, історик, краєзнавець, який написав чимало передмов, післямов і коротких історичних довідок до книжок згаданої серії; Євген Яворівський - педагог, публіцист, редактор і громадський діяч; Микола Гнатишак - теоретик та історик літератури, критик, журналіст; Євген Юлій Пеленський - літературознавець, науковець та видавець; Юрій Шкрумеляк - письменник, поет, публіцист і редактор; Богдан Лепкий - поет, прозаїк, літературознавець, критик, перекладач і видавець; Михайло Возняк - літературознавець, педагог, журналіст, публіцист; Теофіл Коструба; Григорій Лужницький та інші.

Творчий колектив "Української Бібліотеки" ретельно підбирав твори для публікації. Вони не друкували праці класиків І. Франка, Лесі Українки, Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького та ін., а поширювали роботи мало відомих письменників, твори переможців літературних премій (наприклад, Іван Керницький "Мій світ: Оповідання" у 1938 р. отримав нагороду від Українського Католицького Союзу [22, с. 127]), національно-патріо-

тичну й виховну літературу. Часто вихід книги приурочували до ювілейних дат або визначних подій. У соту річницю від дня народження Осипа Ю. Федьковича у 20 частині книжкового проекту видали вибрані твори (10 "найкращих" поезій та 10 "зразкових" оповідань) "буковинського солов'я", діяча культурно-національного відродження Буковини [24, с. 7]. Нарис М. Голубця "Гей, видно село..." присвятили 20-літтю виступу УСС на арені Першої світової війни, книгу Є. Яворівського "Вождь 100000-ної армії" - десятиріччю смерті генерала Української Галицької армії Мирона Тарнавського.

Як книжкова серія видавничого концерну І. Тиктора "Українська Бібліотека" отримала чимало позитивної та негативної критики від опонентів. Найчастіше це були рецензії на опубліковані твори або дописи в періодичних виданнях. У газеті "Новий Час" писали, що серія отримала "загальне признание читачів і прихильні оцінки виданих досі творів" [37, с. 8]. Уже після першого року виходу у світ друкованої продукції - щомісячного додатку до часопису "Наш Прапор" у газеті "Дзвони" розмістили відгук С. Лишкевича про книжки концерну "Українська Преса" та його власника: "...ніякий том не переходить 128 сторін друку, наклад 5 тисяч, автори майже небіжчики або майже ґратісові⁸, папір лихий, обгортка дуже рідкокоштовна, хоч ядро-кошторова. Коли якийсь твір переходив би 128 ст. друку, то видавець його притинає до демократичного рівня інших" [21, с. 528] та зазначає: "На 11 книжок (*тут маємо на увазі продукцію, що вийшла протягом 1933 р.* - М. П.) дві добрі, ось вислід ідеології видавця жовтої преси, редактора-богеміста і жажди грошей" [Там само, с. 531].

Частина правди в цьому висловлюванні є, але висновок потребує спростування. Незаперечним є факт, що для подолання конкуренції та бажання подати українським масам літературні твори І. Тиктор дотримувався певної стандартизації, про яку говорив практично в кожному номері "Нового Часу" та "Нашого Прапора": виходить щомісячними випусками в обсязі 8 аркушів (128 стор.) [33, с. 125], накладом видання - не менше 5000 примірників, "на добрім білім папері в двобарвних мистецьких обгортках", "ціна всього 95 ґрошів". В окремих виданнях "редакторські ножиці" необдуманно скорочували текст оригіналу (Г. Журба "Зорі світ заповідають", Даушков "Опанас Тятива", В. Калина "Курінь Смерти У.С.С." та інші). Але є твори, обсяг яких перевищує 128 сторінок: У. Самчук "Марія" - 144 с., К. Гриневичева "Шестикрилець" - 132 с., Н. Іваніна "Залізні роки: Спомини" - 132 с. та інші, або їх розділяли на два томи. Щодо вибору текстів для публікації, то завдяки проекту "Українська Бібліотека" більшість із них були вперше опубліковані та поширені серед українського загалу. Чимало літературних зразків багатьох років, а то й взагалі не перевидавались, про що свідчать рідкісні випадки збереження в хорошому стані екземплярів книг.

Але головною метою видавця, редакторів і самих авторів було не отримати високий гонорар, а заповнити прогалину міжвоєнної літератури, подолати зневіру, що панувала серед українського народу, допомогти правильно визначити пріоритети в подальшій боротьбі за власні права, зробити українську книжку доступною масовому читачу і, звичайно ж, поширити просвіту серед найбідніших верств населення. Без сумніву, кількість публікацій на українських землях під польською займанщиною не була значною. Наприклад, протягом 1930-1938 рр. у середньому друкували 366 назв, а в 1938 р. випуск зріс до 476 назв, тобто 22 % кількості

⁸ ґратісовий - безкоштовний, даний даром (з лемківської говірки).

україномовних книг в УРСР [18, р. 268]. Крім того, пересічна ціна сягала 4 зол. за книгу із 10-15 аркушів [21, с. 527], що було дорогим задоволенням для селян. Але, всупереч цензурному наглядові, І. Тикторові вдалося збільшити обсяг друкованої продукції рідною мовою та зацікавити українців корисною "лектурою", яка була "найдешевшою у своєму роді" [33, с. 125]. Томи "Української Бібліотеки" знайшли прихильників серед інтелігенції, міщанства, селян, молоді, які "вимагали" не тільки популярної літератури, але й високомистецьких праць. Історичні твори, спогади та повісті із селянського життя дозволяли публіці зануритись у минуле нашої держави, відтворити реальні картини княжої та гетьманської доби, на живих прикладах показати свавілля урядових структур і нелегку долю селянства. Читацька аудиторія отримала можливість самостійно читати літературною мовою й осмислювати соціокультурний досвід наших предків. Художні повісті Ф. Коковського, Гр. Смольського, З. М. Кудея, Г. Журби, Б. Швед є особливо цінними з етнічної та ментальної точки зору, часу, коли вони були написані. Їхні твори не просто знайомлять із багатством гуцульських, лемківських, волинських звичаїв і традицій, колоритом діалектів мови, а й демонструють, як талановито можна популяризувати інтерес до власної нації. Вибрані праці авторів, передмови, інформаційні довідки, примітки розширювали знання українців про розмаїття нашої культури, допомагали заглибитись у скарбницю загальнолюдських цінностей, самовдосконалюватись, здійснювали патріотично-виховну функцію, допомагали усвідомити місце й роль нашої держави в історії.

Сам видавець ніколи не прагнув наживи, а виручені кошти від продажу друкованих видань вкладав у нові проекти. У листі до М. Андрусяка, редактор часопису "Новий Час" і працівник концерну "Українська Преса" Дмитро Паліїв звертається з проханням про вчасну переплату, оскільки не має власного капіталу та щедрих меценатів: "Але Ви може й не уявляєте собі, в яких тяжких умовах приходиться видавати й редагувати щоденник. Бракує найпримітивніших можливостей! Праця, яку в чужій пресі виконує 5 осіб, у нас виконує одна... А при цьому ще безперервні конфіскації" [45, арк. 3].

Якщо взяти до уваги період видання "Української Бібліотеки", то одночасно із книжковою серією у видавництві І. Тиктора друкували періодику ("Новий Час", "Народня справа", "Наш прапор", "Комар", "Наш Лемко", "Дзвіночок", "Українська Ілюстрація"), календарі ("Золотий Колос", "Календар для всіх", "Календар "Комара"), книжкову продукцію ("Народня Бібліотека", "Ранок", лемківська читанка, Бібліотека "Аматорський Театр", "Музична Бібліотека", "Історична Бібліотека", релігійна література), а наприкінці 1930-х років і художні святкові листівки. Праця редакторського колективу була великосяжною, але талант і любов до українського допомогли поширювати цю серію, появу якої високо цінував Богдан Садовський: "Поза періодичним видавництвом "Української Бібліотеки" немає в нас іншого видавництва того роду, що постійно, з пляном, видавало б твори своїх чи перекладних письменників, твори красивого письменства" [43, с. 10].

Висновки

Отже, досягнення "Української Бібліотеки" видавництва І. Тиктора - це крок назустріч інтелектуальній публіці. Спроба розширити культурні горизонти населення, консолідувати літературну спадщину творців різних куточків держави, закордоння та подолати громадсько-політичну кризу міжвоєнного двадцятиліття. Психологічні мотиви, сатирично-гумористична манера,

легке поєднання реального й фантастичного, історичні факти та високий мистецький рівень (якщо звернути увагу на видавничу серію загалом, а не окремі, з технічних й особистих причин видавця, не дуже якісні публікації) цього проекту з перспективи часу дозволяють справедливо зазначити неабияку роль у культурному, національному та ідеологічному просторі українців книжкової серії видавництва І. Тиктора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автобіографічні матеріали Данила Мордовця // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. Відділ рукописів, Ф. 29 (Возняк М. С.), спр. 5, 75 арк.
2. Бояринич В. Кривавий шлях, 19.XII.1918 - 15.V.1919: П'ять місяців боїв III куреня 24 п. п. ім. гетьмана П. Дорошенка за Львів / В. Бояринич ; [передм. Л. Нигрицького ; обкл. рис. Е. Козака]. - Львів : Вид. І. Тиктор ; Друк. Медичкий-Тиктор, 1936. - 128 с. - ("Українська Бібліотека" ; Ч. 41).
3. Вешелені О. М. Жанр "сенсаційної повісті" в українській еміграційній літературі / О. М. Вешелені // Питання літературознавства. - 2013. - № 87. - С. 311-321.
4. Видавнича справа та редагування в Україні : статті і джерела (XIX - перша третина XX ст.) / [авт.-упоряд. Н. В. Зелінська та ін. ; ред. Н. В. Зелінська]. - Львів : Світ, 2003. - 612 с.
5. Видання Івана Тиктора та концерну "Українська Преса" : бібліографічний покажчик (1923-1977) / НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; [уклад. В. Г. Денисюк]. - Львів, 2000. - 369 с.
6. Волицький В. На Львів і Київ : воєнні спогади, 1918-1920 / В. Волицький. - Торонто, Онтаріо, 1963. - 234 с. - (Бібліотека Видавництва "Гомін України" ; Ч. 22).
7. Волинсько-Галицька летопись, составленная с концом XIII века / [издал и объяснил В. С. Петрушевич]. - Львов, 1871.
8. Галицько-Волинський літопис: У 2-х ч. / [пер. і пояснив Т. Коструба ; обкл. рис. Е. Козака]. - Львів : Вид. І. Тиктор ; друк. Медичкий-Тиктор, 1936. - Ч. 1. - 128 с. - ("Українська Бібліотека" ; Ч. 43).
9. Гнатюк М. І. Історизм та історія у творчості Андрія Чайковського (повість "Перед зривом") / М. І. Гнатюк // Чайковський А. Я. Спогади. Листи. Дослідження : У 3 т. / А. Я. Чайковський ; [упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра]. - Львів, 2002. - Т. 3. - С. 382-390.
10. Гриневич Я. Катря Гриневичева : Біографічний нарис / Я. Гриневич. - Торонто : Гомін України, 1968. - 95 с.
11. Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинського літопису / М. Грушевський // Записки НТШ. - Львів, 1901. - Т. 41. - С. 1-72.
12. Думанська О. Талант і талант Івана Тиктора / Оксана Думанська // Час і Події. - 2007. - 21 червня.
13. Журба Г. [Домбровська (Нивинська) Г.]. Зорі світ заподіають... / Г. Журба ; [з післямовою М. Голубця]. - Львів : Накл. І. Тиктора, 1933. - 128 с. - ("Українська Бібліотека" ; Ч. 10).
14. З преси і журналів // Дзвони. - 1936. - Річник VI. - С. 173-174.
15. Івасенко Л. О. Іван Тиктор - "видавець жовтої преси" чи "перлин белетристики"? (Спроба видавничого портрета за рецензіями в журналі "Дзвони") / Л. О. Івасенко // Поліграфія і видавнича справа. - 2002. - Вип. 39. - С. 32-37.
16. Клейменова Т. В. Ідейно-стильова своєрідність повісті "Танок смерті" Івана Садового / Т. В. Клейменова // Філологічні трактати. - 2015. - Т. 7, № 4. - С. 152-158.
17. Ковальчук В. Українська Бібліотека / В. Ковальчук // Новий Час. - 1934. - Ч. 93. - 29 квітня.
18. Kravtsiv V. Book publishing 18 / V. Kravtsiv, A. Turchyn // Encyclopedia of Ukraine, Vol. 1. - Toronto; Buffalo; London : University of Toronto Press, 1984. - 982 p.
19. Крип'якевич І. П. Пригоди малих козаків : Іст.-пригод. повісті й оповідання : Для мол. та серед. шк. віку / І. П. Крип'якевич ; [передм. Р. І. Крип'якевича ; худож. О. В. Штанко]. - К. : Веселка, 2004. - 252 с.
20. Крип'якевич І. П. Було колись в Україні : Твори : Для серед. та ст. шк. віку / І. П. Крип'якевич ; [худ. О. Штанко ;

упоряд., післяслово та прим. Б. Якимовича; передм. Р. Крип'якевича]. - К.: Веселка, 1994. - 351 с.

21. Лишкевич С. [Мох О.] "Між двох сил". (Оцінка книжок 95 грошової "Укр. Бібліотеки") / С. Лишкевич // Дзвони. - 1933. - Ч. 11-12. - С. 527-531.

22. Лишкевич С. Рецензія на книгу: Керницький І. Мій світ: Оповідання. - Львів, 1938 / С. Лишкевич // Дзвони. - 1939. - Ч. 3. - С. 127-130.

23. Літературні новинки // Новий час. - 1934. - Ч. 6. - 7 січня.

24. Літературно-мистецькі новинки: Федькович для всіх // Новий Час. - 1934. - Ч. 180. - 13 серпня.

25. М.Г. [Гнатишак М.] Рецензія на книгу: Косач Ю. Сонце в Чигирині. (Повість про декабристів на Україні). - Львів, 1934 / М.Г. // Дзвони. - 1934. - Річник IV. - С. 577-578.

26. М.Д.Д. [Демкович Добрянський М.] Рецензія на книгу: Калина В. Курінь смерті У.С.С.: Спогади старшини. - Львів, 1936 / М.Д.Д. // Дзвони. - 1936. - Ч. 4. - С. 169-170.

27. М.Д.Д. [Демкович Добрянський М.] Рецензія на книгу: Гриневичева К. Шестикрилець: Історичні нариси. - 2-е, повне вид. - Львів: Обрії, 1936 / М.Д.Д. // Дзвони. - 1937. - Ч. 1-2. - С. 58-59.

28. Меано Чезаре. Серця на грані = Questopovera Arianna: Поезія / Чезаре Меано; [за дозволом авт. з іт. мови пер. М. Островерха; передм. до укр. читача Меано Чезаре; обкл. рис. Е. Козака]. - Львів: Вид. І. Тиктора; друк. Ставропігійського ін-ту в оренді І. Тиктора, 1938. - 128 с. - ("Українська Бібліотека"; Ч. 71).

29. Мельник І. А. Іван Тиктор - засновник і організатор професійних українських видавництв / І. А. Мельник // Поліграфія і видавнича справа. - 1999. - Вип. 35. - С. 244-249.

30. Мельник І. А. Розвиток традицій Івана Тиктора у практиці сучасних українських видавництв / І. А. Мельник // Поліграфія і видавнича справа. - 2002. - Вип. 39. - С. 3-9.

31. Михайлик М. За стрілецьку славу: Спомин з рр. 1919-1920 / М. Михайлик; [передм. Е. Яворівського]. - Львів: Вид. І. Тиктора, 1936. - 128 с. - ("Українська Бібліотека"; Ч. 46).

32. Михеїв В. М. Мара: Іст. повість / В. М. Михеїв; [пер. М. Кушнір; передм. М. Гнатишака]. - Львів: Вид. І. Тиктора, 1935. - 128 с. - ("Українська Бібліотека"; Ч. 34).

33. Мордовець Д. Гайдамаки: Іст. повість: У 2-х т. / Д. Мордовець; [обкл. рис. П. Ковжуна]. - Львів: Накл. І. Тиктора, 1933. - Т. 1. - 126 с. - ("Українська Бібліотека"; Ч. 1).

34. Наконечна З. І. Часописи видавничого концерну "Українська Преса" в контексті західноукраїнської журналістики: дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. із соц. комунік.: спец.

27.00.04 "Теорія та історія журналістики" / З. І. Наконечна - Львів, 2016. - 212 с.

35. Новий Час. - 1936. - Ч. 69. - 26 березня.

36. Оголошення // Новий Час. - 1934. - Ч. 155. - 13 липня.

37. Оголошення // Новий Час. - 1934. - Ч. 86. - 21 квітня.

38. Ольбрахт І. [Земан Каміл]. Розбійник Микола Шугай: Роман: У 2-х ч. / І. Ольбрахт; [обкл. рис. Е. Козака]. - Львів: Накл. І. Тиктора; друк. З. Медицький-Тиктор, 1934. - Ч. 1. - 128 с. - ("Українська Бібліотека"; Ч. 1 (13)).

39. Ордівський С. [Лужницький Григор Л.]. Чорна ігуменя: Іст. повість з XVII ст. / С. Ордівський; [передм. Л. Нигрицького; обкл. Е. Козака]. - Львів: Вид. І. Тиктора; друк. Ставропігійського ін-ту в оренді І. Тиктора, 1939. - 128 с. - ("Українська Бібліотека"; Ч. 78).

40. Остромира М. У вирій: Повість / М. Остромира; [передм. Л. Нигрицького; обкл. рис. Е. Козака]. - Львів: Вид. І. Тиктора; друк. Ставропігійського ін-ту в оренді І. Тиктора, 1938. - ("Українська Бібліотека"; Ч. 69).

41. Перші українські літературні премії // Новий Час. - 1934. - Ч. 21. - 29 січня.

42. Радчик Р. В. Становлення Уласа Самчука як письменника та журналіста / Р. В. Радчик // Наукові записки Інституту журналістики. - К.: Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. - Т. 11. - С. 84-92.

43. Садовський Б. Новий том "Української Бібліотеки" / Б. Садовський // Новий Час. - 1937. - Ч. 217. - 1 жовтня.

44. Федорак Н. Поетика Галицько-Волинського літопису / Н. Федорак. - Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2005. - 262 с.

45. Центральний державний історичний архів України у Львові, Ф. 388, оп. 1, спр. 47, 25 арк.

46. Чмир М. В. Однострій та знаки розрізнення військовиків збройних сил ЗУНР (ЗОУНР) 1918-1919 рр. / М. В. Чмир // Український визвольний рух. - Збірник 9. - Львів, 2007. - С. 181-247.

47. Яблонська О. В. Особливості поетики роману О. Тукрянського "Син землі": архетипний рівень, інтертекст, казкові елементи / О. В. Яблонська // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. - 2012. - № 12. - С. 162-168.

48. Яворівський Є. 30-ліття видавничої діяльності Івана Тиктора, 1923-1953 / Є. Яворівський. - Вінніпег, 1953. - 19 с.

49. Якимович Б. З. Видавець Іван Тиктор: життєвий шлях і громадська діяльність / Б. З. Якимович // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1997. - Вип. 3/4 - С. 337-354.

Пирко Марія,

аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ МИССИЯ "УКРАИНСКОЙ БИБЛИОТЕКИ" И. ТИКТОРА В НАЦИОНАЛЬНОМ И ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ УКРАИНЦЕВ

В статье рассматривается книжная серия "Украинская Библиотека" как культурно-просветительский и национально-воспитательный проект издательского концерна Ивана Тиктора "Украинская Пресса", который реализовывали в течение 1933-1939 гг. На основе художественных произведений серии, литературных рецензий и заметок на страницах периодических изданий, автор предлагает периодизацию репертуара библиотеки, анализирует работу научно-редакторского коллектива, художественно-композиционную составляющую этих книжек и обосновывает их роль в национально-идеологическом пространстве украинцев.

Ключевые слова: Иван Тиктор; книжная серия "Украинская Библиотека"; концерн "Украинская Пресса"; национально-идеологическое пространство.

Pirko Mariya,

Graduate student, Ivan Franko National University of Lviv

CULTURAL AND EDUCATIONAL MISSION OF THE "UKRAINIAN LIBRARY" BY I. TYKTOR IN NATIONAL AND IDEOLOGICAL SPACE UKRAINIAN

Book series "Ukrainska Biblioteka" is a cultural and national-educational project of the publishing concern of Ivan Tyktor "Ukrainska Pressa". It was a monthly addition to the newspaper "Nash Prapor" during 1933-1939.

СХІД № 2 (148) березень-квітень 2017 р.

Generally, 80 names of these books were issued, which can be divided by the period of formation our state: the princely age, Cossacks and hetmans period, modern age. A separate unit - humour literatures and philosophical-psychological works. "Ukrainska Biblioteka" received from opponents a lot of criticism both positive and negative. Many questions were caused by the rules standardization of printing whose purpose was to make the book more accessible to Ukrainian. Despite the censorship oversight, I. Tyktor was able to increased the amount of printed materials in the native language, and his publishing series found supporters among intelligentsia, bourgeoisie, peasants, young people who "required" not only popular literature, but also highly artistic works.

The creative team of "Ukrainska Biblioteka" carefully selected literary novels for publication and spread works of little known writers. Most of them were first published and distributed among Ukrainian people. Ivan Tyktor published books which repeatedly won literary awards established by Galician civic organizations. These were works by H. Zhurba, Yu. Kosach, I. Olbrakht. All these novels disseminated Ukrainian diversity of our culture, helped to emerge into the treasury of human values, self-improvement, performed patriotic and educational function, helped to understand the place and role of our country in history.

In this paper the author analyzes library repertoire, work of scientific and editorial team, artistic and compositional component of books and justifies their role in the national-ideological space of Ukrainian based on the literary stories, criticism reviews and notes on the pages of newspapers.

Key words: Ivan Tyktor; book series "Ukrainska Biblioteka"; concern "Ukrainska Pressa"; national-ideological space.

REFERENCES

1. Stefanyk Lviv scientific library. Department of manuscripts, fond 29, sprava 5, 75 p.
2. Boiarynych, V. (1936), The bloody way, 19.XII.1918.- 15.V.1919: Five months of fighting III kurinia 24 infantry part of hetman P. Doroshenko for Lviv, *Ukrainska Biblioteka*, The Printing-house of Medytskiy-Tyktor, Lviv, Vol. 41, 128 p. (ukr).
3. Vesheleni, O. M. (2013), Genre "sensational story" in Ukrainian emigration literature, *Questions Literature*, № 87, pp. 311-321 (ukr).
4. Zelinska, N. V. (2003), Publishing and editing in Ukraine, figures and sources (XIX - first third XX centuries), *Svit*, Lviv, 612 p. (ukr).
5. Denysiuk, V. H. (2000), Publication of Ivan Tyktor and concern "Ukrainska Pressa": Bibliographic index (1923-1977), The National Academy of Sciences of Ukraine, Stefanyk Lviv Scientific Library, Lviv, 369 p. (ukr).
6. Volytskyi, V. (1963), Race to Lviv and Kyiv. War memories, 1918-1920, *Homin Ukrainy*, Toronto, Ontario, Vol. 22, 234 p. (ukr).
7. Petrushevych, V. S. (1871), Volynian-Galician Chronicle written at the end XIII century, Lviv. (ukr).
8. Galician-Volynian Chronicle (1936), Explained and translated Teofil Kostruba, *Ukrainska Biblioteka*, The Printing-house of Medytskiy-Tyktor, Lviv, Vol. 43, 128 p. (ukr).
9. Hnatiuk, M. I. (2002), Historicism and history in the works of Andriia Chaikovskoho (novel "Before action"), *Memories. Correspondence. Researches*. Compiled by Yakymovych B., Vol. 3, Lviv, pp. 382-390. (ukr).
10. Hrynevych, Ya. (1968), Katria Hrynevychева, biographical sketch, *Homin Ukrainy*, Toronto, 95 p. (ukr).
11. Hrushevskiy, M. (1901), Chronology of Galician-Volynian Chronicle, *Notes Shevchenko Scientific Society*, Lviv, Vol. 41, pp. 1-72. (ukr).
12. Dumanska, O. (2007), Luck and talent of Ivan Tyktor, *Time and Events*, 21 (June). (ukr).
13. Zhurba, H. (1933), Stars world bequeath, *Ukrainska Biblioteka*, The Printing-house of Medytskiy-Tyktor, Lviv, Vol. 43, 128 p. (ukr).
14. From press and journals (1936), *Bells*, Annual VI, pp. 173-174. (ukr).
15. Ivasenko, L. O. (2002), Ivan Tyktor - "publisher of yellow press" or "pearls of fiction". Attempt publisher's portrait for review in journal "Bells", *Printing and publishing*, Vol. 39, pp. 32-37. (ukr).
16. Kleimenova, T.V. (2015), Ideological and stylistic originality of Ivan Sadovyi novelette "The dance of death", *Philologicals treatises*, Vol. 7, № 4, pp. 152-158. (ukr).
17. Kovalchiuk, V. (1934), *Ukrainian Library*, *New Time*, 29 (April), Vol. 93. (ukr).
18. Kravtsiv, B. & Turchyn, A. (1984), Book publishing. *Encyclopedia of Ukraine*, University of Toronto Press, Toronto, Vol. 1, 982 p. (eng).
19. Krypiakievych, I. P. (2004), Adventures of small Cossacks. Historical-adventure novels and short stories. Uporiadkuvav Krypiakievych R., *Veselka*, Kyiv, 252 p. (ukr).
20. Krypiakievych, I. P. (1994), It was sometime in Ukraine: Works. Compiled by Yakymovych B., *Veselka*, Kyiv, 351 p. (ukr).
21. Lyshkevych, S. (1933), "Between the two forces". Grade books 95 money of "Ukrainska Biblioteka", *Bells*, Vol. 11-12, pp. 527-531. (ukr).
22. Lyshkevych, S. (1939), Book Review. Kernytskyi I. My World: Stories, *Bells*, Vol. 3, pp. 127-130. (ukr).
23. Literary news (1934), *New Time*, 7 (January), Vol. 6. (ukr).
24. Literary-artistic news (1934), Fedkovych for all, *New Time*, 13 (August), Vol. 180. (ukr).
25. Hnatyshak, M. (1934), Book Review. Kosach Yu. The Sun in Chyhyryn (The novel of the decembrists in Ukraine), *Bells*, Annual IV, pp. 577-578. (ukr).
26. Demkovych-Dobrianskyi, M. (1936), Book Review. Kalyna V. The Kurin of dearth U.S.F. Officers memories, *Bells*, Vol. 4, pp. 169-170. (ukr).
27. Demkovych-Dobrianskyi, M. (1937), Book Review. Hrynevychева K. Shestykrylets: Historical Essays. Second complete edition, *Bells*, Vol. 1-2, pp. 58-59. (ukr).
28. Meano Chezare (1938), The heart on frontier = Questo povera Arianna. Translated from Italian Ostroverkha M., *Ukrainska Biblioteka*, Printing-house of Stavropigiiskyi Institute rent of Ivan Tyktor, Lviv, Vol. 71, 128 p. (ukr).
29. Melnyk, I. A. (1999), Ivan Tyktor - founder and organizer of professional Ukrainian publishers, *Printing and publishing*, Vol. 35, pp. 244-249. (ukr).
30. Melnyk, I. A. (2002), Development traditions of Ivan Tyktor in the practice of modern Ukrainian publishers, *Printing and publishing*, Vol. 39, pp. 3-9. (ukr).
31. Mykhailyk, M. (1936), For rifle fame: Memory from 1919-1920, *Ukrainska Biblioteka*, Lviv, Vol. 46, 128 p. (ukr).
32. Mykheiv, V. M. (1935), Ghost: Historical novel, *Ukrainska Biblioteka*, Lviv, Vol. 34, 128 p. (ukr).

33. Mordovets, D. (1933), Haidamaks: Historical novel. Part 1, *Ukrainska Biblioteka*, Lviv, Vol. 1, 126 p. (ukr).
34. Nakonechna, Z. I. (2016), Periodicals of the publishing concern "Ukrainian Press" in the context of West Ukrainian journalism, Thesis for the degree of candidate of sciences in social communications in specialty 27.00.04 "Theory and history of journalism", Lviv, 212 p. (ukr).
35. *Hew Time* (1936), 26 (March), Vol. 69. (ukr).
36. Announcement (1934), *Hew Time*, 13 (July), Vol. 155. (ukr).
37. Announcement (1934), *Hew Time*, 21 (April), Vol. 86. (ukr).
38. Olbrakht, I. (1934), Robber Mykola Shuhai: Roman. Part 1, *Ukrainska Biblioteka*, The Printing-house of Medytskyi-Tyktor, Lviv, Vol. 13, 128 p. (ukr).
39. Ordivskiy, S. (1939), Black nun: Historical novel from XVII century, *Ukrainska Biblioteka*, Printing-house of Stavropigiiskiy Institute rent of Ivan Tyktor, Lviv, Vol. 78, 128 p. (ukr).
40. Ostromyra, M. (1938), In the clamor: Novel, *Ukrainska Biblioteka*, Printing-house of Stavropigiiskiy Institute rent of Ivan Tyktor, Lviv, Vol. 69, 128 p. (ukr).
41. The first Ukrainian literary award (1934), *Hew Time*, 29 (January), Vol. 21. (ukr).
42. Radchuk, R. V. (2003), Ulas Samchuk formation as a writer and journalist, *Scientific notes of the Institute of Journalism*, Kyiv, Vol. 11, pp. 84-92. (ukr).
43. Sadovskiy, B. (1937), New part of "Ukrainska Biblioteka", *Hew Time*, 1 (October), Vol. 217. (ukr).
44. Fedorak, N. (2005), Portics of the Halych-Volynian Chronicle, *Lviv national Ivan Franko University*, Lviv, 262 p. (ukr).
45. Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv, fond 388, opys 1, sprava 47, 25 p.
46. Chmyr, M. V. (2007), Uniform and insignia soldiers of the armed forces ZUNR 1918-1919, *Ukrainian liberation movement*, Lviv, Collection 9, pp. 181-247. (ukr).
47. Yablonska, O. V. (2012), Poetic features of O. Turianskyi's novel "The son of the Earth": Archetypical level, intellect, fairy-tale elements, *Research Journal Volynian national university of Lesia Ukrainka. Philology and literary criticism*, Vol. 12, pp. 162-168.
48. Yavorivskiy, Ye. (1953), 30-th anniversary of Ivan Tyktor's publishing 1923-1953, Vinnipeh, p. 19. (ukr).
49. Yakymovich, B. Z. Publisher Ivan Tyktor: Way of life and social activities, *Ukraine: Cultural, Heritage, National Consciousness, Statehood*, Lviv, Vol. 3/4, pp. 337-354.

© Пірко Марія

Надійшла до редакції 16.03.2017

УДК 94:[323.1:(=1:477.7-054.7)]"1956/2014"

РИБАК НАЗАР,

кандидат історичних наук, доцент,

Львівська філія Європейського університету, м. Львів

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕПАТРІАЦІЇ ТА ОБЛАШТУВАННЯ НА ІСТОРИЧНІЙ БАТЬКІВЩИНІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В 1956-2014 рр.

У статті досліджуються особливості державної політики щодо репатріації кримськотатарського народу в 1956-2014 рр. - у період після визнання незаконною ХХ з'їздом КПРС політики депортацій. Це уможливило постановку питання щодо політичної реабілітації й повернення на історичну батьківщину депортованих за національною ознакою народів Криму, що тривали до окупації півострова військами Росії в березні 2014 р. Установлено, що тривалий, складний і багатогранний процес репатріації - результат наполегливої боротьби кримськотатарського народу за свої права за умов жорсткої протидії з боку партійно-радянського керівництва, а після розпаду СРСР і проголошення незалежності України - економічних проблем та непослідовності у вирішенні багатьох внутрішньополітичних питань.

Ключові слова: депортація; кримські татари; кримськотатарський рух; репресії; реабілітація; репатріація; спецпоселенці.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Анексія Криму Російською Федерацією в березні 2014 року актуалізувала проблему боротьби кримськотатарського народу за свої права. Окупаційна адміністрація Криму

вперше в новітній історії заборонила проведення 18 травня традиційного траурного мітингу в центрі Сімферополя, і 70-ті роковини депортації кримські татари відзначали в місцях компактного проживання в оточенні за-

СХІД № 2 (148) березень-квітень 2017 р.